

FITOTERAPIYANING ZAMONAVIY TIBBIYOTDAGI O'RNI

Kuryazova Saoadat Matkarimovna
Abdinabiyeva Rahima Abdirahmon qizi
Nurullayeva Charosxon Rizamatovna

ANNOTATSIYA. *Ushbu maqolada fitoterapiyaning zamonaviy tibbiyotdagi o'rni, dorivor o'simliklarning inson salomatligiga ta'siri va ularning shifobaxsh xususiyatlari yoritilgan. So'nggi yillarda tabiiy dori vositalariga bo'lgan talab ortib borayotgani tufayli fitoterapiya-o'simliklar asosida davolash usuli-tibbiyotda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dorivor o'simliklar tarkibidagi biologik faol moddalar inson organizmiga yumshoq, ammo samarali ta'sir ko'rsatadi. Maqolada fitoterapiyaning afzalliklari, amaliy qo'llanilishi hamda O'zbekistonda dorivor o'simliklar asosida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar haqida ma'lumotlar keltirilgan.*

KALIT SO'ZLAR: *fitoterapiya, dorivor o'simliklar, tabiiy dori vositalari, xalq tabobati, farmatsevtika.*

ANNOTATION. *This article highlights the role of phototherapy in modern medicine, the effects of medicinal plants on human health, and their healing properties. In recent years, the demand for natural medicines has increased, making phototherapy-the use of plants for treatment -an important branch of medical science. The biologically active compounds found in medicinal plants have a mild yet effective impact on the human body. The article provides information about the advantages and practical applications of phototherapy, as well as scientific research conducted in Uzbekistan on medicinal plants.*

KEYWORDS: *phototherapy, medicinal plants, natural medicines, traditional medicine, pharmaceuticals.*

АННОТАЦИЯ: *В статье рассматривается роль фитотерапии в современной медицине, влияние лекарственных растений на здоровье человека и их целебные свойства. В последние годы спрос на натуральные лекарственные средства значительно возрос, что делает фитотерапию одним из важных направлений современной медицины. Биологически активные вещества, содержащиеся в лекарственных растениях, оказывают мягкое, но эффективное воздействие на организм человека. В работе приведены данные об особенностях фитотерапии, её преимуществах, практическом применении, а также об исследованиях, проводимых в Узбекистане на основе лекарственных растений.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *фитотерапия, лекарственные растения, натуральные препараты, народная медицина, фармацевтика.*

Hozirgi kunda inson salomatligini saqlash, kasalliklarning oldini olish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish masalalari jahon miqyosida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu jarayonda tabiiy manbalarga, xususan, dorivor o'simliklarga bo'lgan qiziqish ortib

bormoqda. Kimyoviy dorilar farmatsevtika bozorida yetakchi o'rin tutayotgan bo'lsa-da, ularning nojo'ya ta'sirlari sababli ko'plab bemorlar tabiiy, xavfsiz vositalarni afzal ko'rmoqda. Ana shunday tabiiy davolash yo'nalishlaridan biri-fitoterapiya, ya'ni o'simliklar bilan davolashdir.

Fitoterapiya-bu o'simliklar va ularning ekstraktlari asosida kasalliklarni davolash hamda oldini olishga qaratilgan tibbiyot sohasi. Dorivor o'simliklar tarkibida inson organizmiga foydali yuzlab biologik faol modda-flavonoidlar, alkaloidlar, saponinlar, efir moylari, taninlar, vitaminlar va boshqa tabiiy komponentlar mavjud. Bu moddalar asab, yurak, jigar, oshqozon-ichak, immun va nafas olish tizimlariga yumshoq, ammo samarali ta'sir ko'rsatadi. Fitoterapiya tabiiyligi, ekologik tozaligi, kam yon ta'sirga egaligi, uzoq muddatli davolanish imkoniyati va iqtisodiy jihatdan arzonligi bilan ajralib turadi. Dorivor o'simliklardan foydalanishning asosiy shakllari -damlama, ekstrakt, tinktura, tabletka, kapsula, sirop va mazlardir. Uy sharoitida tayyorlanadigan choy va damlamalar eng oddiy shakl bo'lsa, sanoat miqyosida tayyorlanadigan ekstraktlar va tinkturalar kuchliroq ta'sirga ega. Masalan, "Glyciram" preparati qizilmiya ildizidan olinib, yo'talga qarshi samarali vosita sifatida tanilgan; "Valemidin" esa valeriana ildiziga asoslangan bo'lib, tinchlantiruvchi dori sifatida qo'llaniladi.

Bugungi kunda fitoterapiya zamonaviy tibbiyotning muhim yo'nalishlaridan biriga aylangan. U kimyoviy dorilarga qo'shimcha yoki ularni to'ldiruvchi (komplementar) davolash usuli sifatida keng ishlatiladi. O'zbekistonda ham bu soha faol rivojlanmoqda. Toshkent farmatsevtika texnikumi, ToshPTI va O'simliklar kimyosi instituti olimlari tomonidan dorivor o'simliklar asosida yangi preparatlar yaratilmoqda. Har yili mamlakatimizda ming tonnalab dorivor o'simlik xomashyosi qayta ishlanadi va eksport qilinadi.

Yer yuzida dorivor o'simliklarning 10–12 ming turi aniqlangan bo'lib, shundan 1000 dan ortig'ining kimyoviy va farmakologik xususiyatlari o'rganilgan. O'zbekistonda esa 700 dan ortiq dorivor o'simlik turi mavjud, ularning 120 ga yaqini xalq va ilmiy tabobatda qo'llaniladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, zamonaviy tibbiyotda ishlatiladigan dorilarning 40–47 foizi o'simlik xomashyosidan olinadi. Bu esa fitoterapiya farmatsevtika sohasida qanchalik muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Fitoterapiya eng ko'p quyidagi yo'nalishlarda qo'llaniladi: asab tizimi, yurak-qon tomir, ovqat hazm qilish, nafas olish, teri va immun tizimi kasalliklarini davolashda. Masalan, valeriana, rayhon, lavanda va limon o'ti asabni tinchlantiradi, uyquni yaxshilaydi; arpabodiyon, zirk, limon va sarimsoq yurak faoliyatini mustahkamlaydi va qon bosimini me'yorga keltiradi; moychechak, yalpiz, zira va zanjabil hazmni yaxshilaydi; aloy, gulxayri va kalendula teri yallig'lanishini kamaytiradi; echinatsiya, limon o'ti va sarimsoq esa immunitetni oshiradi. Eng mashhur dorivor o'simliklar qatoriga aloy, zanjabil, sarimsoq, moychechak, echinatsiya, qizilmiya, valeriana, zirk, rayhon va shuvoq kiradi. Aloy bargi shirasi kuygan joylar va yaralarni tez bitkazadi, zanjabil shamollash, bo'g'im og'rig'i va immunitet pasayishida foydali. Sarimsoq tabiiy antibiotik sifatida yurak-qon tomir tizimini mustahkamlaydi, qizilmiya ildizi yo'talga qarshi

vosita sifatida keng ishlatiladi, valeriana esa asab tizimiga tinchlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Zirk o'simligidagi berberin moddasining antibakterial xususiyati ilmiy jihatdan tasdiqlangan. Dorivor o'simliklardan olingan moddalar ko'plab mashhur dorilar tarkibida ham mavjud. Masalan, "Aspirin" tol daraxti po'stlog'idagi salitsil kislotasidan, "Morfin" opiy ko'knoridan, "Atropin" qoratutdan (belladonna), "Digoksin" esa na'matak o'simligidan olinadi. Bundan tashqari, xalq tabobatida eng ko'p ishlatiladigan preparatlardan biri -Asotin (asetilsalitsil kislotasi) tol po'chog'idan olinib, og'riqni kamaytiruvchi va isitmani tushiruvchi vosita sifatida tanilgan; valeriana damlamasi esa valeriana ildizidan tayyorlanib, asabni tinchlantiradi.

Fitoterapiya tabiiy va ekologik xavfsiz davolash yo'nalishi sifatida ko'plab afzalliklarga ega: u organizmga kompleks ta'sir ko'rsatadi, nojo'ya ta'siri kam, uzoq muddatli foydalanish uchun qulay. Biroq u ham mas'uliyat bilan yondashishni talab etadi. Noto'g'ri dozlash, allergik holatlar yoki o'zaro mos kelmaydigan o'simlik aralashmalari salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli o'simlik dori vositalari mutaxassis tavsiyasi asosida qo'llanilishi zarur. Fitoterapiya bugungi tibbiyotda o'z o'rnini tobora mustahkamlab bormoqda. O'simliklarga asoslangan dori vositalari yuqori samaradorlik, ekologik xavfsizlik va tabiiylik bilan ajralib turadi. O'zbekistonning boy flora resurslari, ilmiy salohiyati hamda xalq tabobatining qadimiy tajribasi ushbu yo'nalishning yanada rivojlanishiga keng imkoniyat yaratmoqda. Fitoterapiya — bu nafaqat o'tmish merosi, balki kelajak tibbiyotining muhim yo'nalishlaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jo'rayev A., Abdurahmonova M. Fitoterapiya asoslari. – Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2021. – 180 b.
2. Abdullayeva N. Dorivor o'simliklarning farmakologik xususiyatlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 156 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Dorivor o'simliklardan foydalanish bo'yicha uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2019.
4. Hasanov B. va boshq. Xalq tabobatida qo'llaniladigan o'simliklar va ularning tibbiyotdagi o'rni. – Samarqand: SamDTU nashriyoti, 2022. – 132 b.
5. WHO (World Health Organization). Traditional Medicine Strategy 2014–2023. – Geneva: WHO Press, 2013.
6. Petrova I. N., Ivanov A. S. Фитотерапия в современной клинической практике. – Москва: Медицина, 2020. – 210 с.